

Azərbaycan Respublikası Maliyyə
Nazirliyinin 2009-cu il "13" yanvar
tarixli İ-04 nömrəli əmri ilə təsdiq
edilmişdir.

**“HIPERINFLYASIYA ŞƏRAITINDƏ MALİYYƏ
HESABATLARI ÜZRƏ”
KOMMERSİYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN 30 №-li
MİLLİ MÜHASİBAT UÇOTU STANDARTI**

MÜNDƏRİCAT

Standartın təyinatı	3
Məqsəd	3
Standartın tətbiqi sahəsi.....	3
Maliyyə hesabatlarının yenidən təqdim olunması.....	4
İlkin dəyərə əsaslanan maliyyə hesabatları.....	4
Balans hesabatı	4
Mənfəət və zərər haqqında hesabat.....	6
Xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və zərər.....	6
Vergilər.....	7
Pul vəsaitləri haqqında hesabat	7
Müvafiq rəqəmlər	7
Birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatları.....	7
Ümumi qiymət indeksinin seçilməsi və istifadəsi	7
Hiperinflasiya şəraitindən çıxan iqtisadiyyat	7
Məlumatın açıqlanması	8
Qüvvəyə minmə tarixi.....	8
ƏLAVƏ 1	9
“Hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatları” adlı 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə	9

“HIPERINFLYASIYA ŞƏRAITİNDƏ MALİYYƏ HESABATLARI ÜZRƏ”
30 № li KOMMERSIYA TƏŞKİLATLARI ÜÇÜN MILLİ MÜHASİBAT UÇOTU
STANDARTI

Standartın təyinatı

1. Bu Standart «Mühasibat Uçotu haqqında» Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq hazırlanmış və “Hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatları” adlı 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına əsaslanmışdır.

Məqsəd

2. Bu Standartın məqsədi hiperinflasiya şəraitində maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsi üçün qəbul olunacaq metodların müəyyən olunmasıdır.

Standartın tətbiqi sahəsi

3. Bu Standart, Uçot Qaydaları nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikasının Mühasibat Uçotu haqqında Qanununun 10-cu maddəsinə əsasən maliyyə hesabatlarını hazırlayan kommersiya təşkilatları tərəfindən tətbiq edilir
4. Mühasibat uçotunu tənzimləyən qüvvədə olan normativ-hüquqi aktlar ilə bu Milli Mühasibat Uçotu Standartı arasında ziddiyyət yarandığı halda, hazırkı Standart tətbiq edilir.
5. Bu Standart əməliyyat valyutası hiperinflasiya şəraitində olan iqtisadiyyatın valyutası olan müəssisənin maliyyə hesabatlarına, o cümlədən birləşdirilmiş (konsolidə edilmiş) maliyyə hesabatlarına tətbiq edilməlidir.
6. Bu Standart inflyasiyanın hiperinflasiyaya keçdiyi mütləq dərəcəni müəyyən etmir. Maliyyə hesabatlarının bu Standarta uyğun olaraq nə vaxt yenidən təqdim edilməli olduğunun müəyyən olunması subyektiv qərardır. Hiperinflasiyanın mövcud olduğunu ölkənin iqtisadi şəraitinin xarakteristikaları göstərir. Bu xarakteristikalara digərləri ilə yanaşı aşağıdakılar aiddir:
 - (a) əhali, ümumiyyətlə, vəsaitlərini qeyri-monetar aktivlərində və ya nisbətən möhkəm xarici vayutada saxlamağa üstünlük verir. Yerli valyutada olan pul məbləğləri, alıcılıq qabiliyyətinin saxlanması məqsədilə, dərhal investisiya olunur;
 - (b) əhali, ümumiyyətlə, pul məbləğlərini yerli valyutada deyil, nisbətən möhkəm xarici vayutada nəzərdən keçirir. Qiymətlər də həmin valyutada göstərilə bilər;
 - (c) kreditlə alış və satış əməliyyatları kreditin verildiyi müddət ərzində, hətta bu müddət qısa olsa da, gözənilən alıcılıq qabiliyyətinin düşməsinə kompensasiya edəcək qiymətlər əsasında həyata keçirilir;

- (d) faiz dərəcələri, əmək haqqları və qiymətlər qiymət indeksinə bağlıdır; və
- (e) üç illik məcmu inflyasiya dərəcəsi 100%-ə yaxın və ya ondan artıqdır.

7. Hiperinflyasiya şəraitində olan eyni ölkənin valyutasında hesabat verən bütün müəssisələrin bu Standartı eyni tarixdən tətbiq etməsi yaxşı olardı. Buna baxmayaraq, bu Standart, valyutasında hesabat verdiyi ölkədə hiperinflyasiyanın mövcud olduğunu göstərdiyi hesabat dövründən başlayaraq, istənilən müəssisənin maliyyə hesabatlarına tətbiq olunur.

Maliyyə hesabatlarının yenidən təqdim olunması

8. Maliyyə hesabatları ilkin dəyər əsasında, ümumi qiymət səviyyəsində dəyişikliklər və ya, yenidən qiymətləndirilə bilən torpaq, tikili və avadanlıqlar və investisiyalar istisna olmaqla, mövcud aktivlərin müəyyən qiymətlərində artımlar nəzərə alınmadan tərtib olunur.
9. Bu Standart maliyyə hesabatlarını hiperinflyasiya şəraitində olan iqtisadiyyatın valyutasında hazırlayan müəssisələrin maliyyə hesabatlarına tətbiq edilir. Bu Standartda tələb olunan məlumatların yenidən tərtib olunmayan maliyyə hesabatlarına əlavə olaraq təqdim olunmasına icazə verilmir. Bundan əlavə, maliyyə hesabatlarının yenidən tərtib olunmadan əvvəl ayrıca təqdim olunmasına yol verilmir.
10. Əməliyyat valyutası hiperinflyasiya şəraitində olan iqtisadiyyatın valyutası olan müəssisənin maliyyə hesabatları, onların ilkin dəyər və ya cari dəyərə əsaslanmasından asılı olmayaraq, hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə əks etdirilməlidir. "Maliyyə hesabatlarının təqdimatı üzrə" 1 №-li MMUS-da tələb olunan əvvəlki dövrlər üzrə müvafiq rəqəmlər və əvvəlki dövrlər ilə əlaqədar hər hansı məlumat həmçinin, hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə təqdim olunmalıdır. Müqayisəli məbləğlərin başqa təqdimat valyutasında əks etdirilməsi məqsədilə "Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin uçotu üzrə" 22 №-li MMUS tətbiq olunur.
11. Xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və ya zərər mənfəət və zərəre daxil edilməli və ayrıca açıqlanmalıdır.
12. Maliyyə hesabatlarının bu Standarta uyğun olaraq yenidən təqdim olunması müəyyən prosedurların tətbiq olunmasını, o cümlədən subyektiv qərarlar tələb edir. Onların dövrlər üzrə ardıcıl tətbiqi, yenidən təqdim olunan maliyyə hesabatlarına daxil edilən son məbləğlərin dəqiqliyindən daha vacibdir.

İlkin dəyərə əsaslanan maliyyə hesabatları

Balans hesabatı

13. Hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə əks etdirilməyən balans məbləğləri, onlara ümumi qiymət indeksi tətbiq olunmaqla düzəldilir.
14. Pul maddələrinə düzəliş edilmir, belə ki, onlar artıq qüvvədə olan pul vahidləri ilə əks etdirilə bilər. Pul maddələrinə mövcud olan pul vəsaitləri və pul vəsaitləri ilə ödəniləcək və ya alınacaq maddələr aiddir.

15. Razılaşma əsasında qiymət dəyişiklikləri ilə bağlı olan aktiv və öhdəliklərə, hesabat tarixində ödənməyən qalıqın müəyyən olunması məqsədilə, razılaşmaya əsasən düzəliş edilir. Bu maddələr yenidən təqdim olunan balans hesabatında düzəldilmiş məbləğləri ilə əks etdirilir.
16. Bütün digər aktivlər və öhdəliklər qeyri-monetar maddələrdir. Bəzi qeyri-monetar maddələr, satışların mümkün xalis dəyəri və ya bazar dəyəri kimi hesabat tarixində olan məbləğləri ilə uçota alınır və bu səbəbdən onlara düzəliş edilmir. Bütün digər qeyri-monetar maddələr yenidən təqdim olunur.
17. Qeyri-monetar maddələrin əksəriyyəti ilkin dəyəri və ya köhnəlmə çıxılmaqla ilkin dəyəri ilə uçota alınır. Bu səbəbdən onlar alış tarixində olan məbləğləri ilə əks etdirilir. Hər maddə üzrə ilkin dəyərin və ya köhnəlmə çıxılmaqla ilkin dəyərin düzəldilmiş məbləği, onun ilkin dəyəri və yığılmış amortizasiyasının cəminə alış tarixindən hesabat tarixinə qədər qiymətlərin ümumi indeksində baş verən dəyişiklik məbləğinin tətbiq edilməsi ilə müəyyən edilir. Bu səbəbdən, torpaq, tikili və avadanlıqların, investisiyaların, xammal və mal ehtiyatlarının, qudvilin, patentlərin, ticarət markalarının və analoji aktivlərin dəyəri, onların alış tarixindən etibarən yenidən təqdim olunur. Hazır məhsul və qismən hazır məhsulun dəyəri alış və emal xərclərinin çəkildiyi tarixdən yenidən təqdim olunur.
18. Torpaq, tikili və avadanlıqların ayrı-ayrı obyektlərinin alış tarixi haqqında dəqiq məlumat mövcud olmaya, onların qiymətləndirilməsi isə mümkün olmaya bilər. Belə nadir hallarda, bu Standartın tətbiqinin ilk mərhələsində, onların yenidən təqdim olunması üçün əsas kimi müstəqil peşəkar qiymətləndirmənin istifadə olunması lazım ola bilər.
19. Bu Standarta uyğun olaraq torpaq, tikili və avadanlıqların dəyərinin yenidən təqdim edilməli olduğu dövrlər üzrə qiymətlərin ümumi indeksi mövcud olmaya bilər. Belə hallarda, misal üçün əməliyyat valyutası və nisbətən möhkəm xarici valyuta arasında məzənnə dəyişikliklərinə əsaslanan qiymətləndirmənin istifadə olunması tələb oluna bilər.
20. Bəzi qeyri-monetar maddələr, məsələn daha erkən tarixə yenidən qiymətləndirilən torpaq, tikili və avadanlıqlar alış və ya hesabat tarixində qüvvədə olan məbləğlərdən fərqli məbləğlərlə uçota alınır. Bu hallarda, balans dəyəri yenidən qiymətləndirmə tarixindən yenidən təqdim olunur.
21. Qeyri-monetar maddənin yenidən təqdim olunmuş məbləği, aktivin gələcək istifadəsi hesabına (satış və ya digər xaricəmə daxil olmaqla) bərpa edilən məbləğdən artıq olarsa, müvafiq Standartlara uyğun olaraq azaldılır. Bu səbəbdən, belə hallarda, torpaq, tikili və avadanlıqların, qudvilin, patentlərin və ticarət markalarının yenidən təqdim olunmuş məbləğləri bərpa edilən məbləğə qədər, mal-material ehtiyatlarının yenidən təqdim olunmuş məbləğləri satışların mümkün xalis dəyərinə qədər və qısa müddətli investisiyaların yenidən təqdim olunmuş məbləğləri bazar qiymətlərinə qədər azaldılır.
22. İştirak payı metoduna əsasən uçota alınan investisiya obyektini hesabatda hiperinflasiya şəraitində olan ölkənin valyutası ilə təqdim oluna bilər. Bu investisiya obyektinin balans və mənfəət və zərər haqqında hesabatı, investorun onun xalis aktivlərində və əməliyyat nəticələrində payının hesablanması məqsədilə bu Standarta uyğun olaraq yenidən təqdim olunur. Investisiya obyektinin yenidən təqdim olunan maliyyə hesabatları xarici valyuta ilə əks etdirildikdə, onlar hesabat dövrünün sonuna olan məzənnəyə əsasən konvertasiya olunur.

23. İnflyasiyanın təsiri adətən borclar üzrə məsrəflərdə tanınır. Borc vəsaitləri ilə maliyyələşdirilən kapital xərclərinə düzəliş etmək və eyni zamanda borc vəsaitlərinin həmin dövr ərzində inflyasiyanı kompensasiya edən hissəsini kapitallaşdırmaq məqsədəuyğun deyil. Borc məsrəflərinin bu hissəsi, onların çəkildiyi dövrdə xərc kimi tanınır.
24. Müəssisə aktivləri, əlavə faizlər hesablanmadan ödəmənin təxirə salınmasına yol verən anlaşma əsasında əldə edə bilər. Faiz məbləğinin hesablanması məqsədəuyğun olmadığı hallarda, bu aktivlərin məbləği alışı tarixindən deyil, ödəniş tarixindən etibarən yenidən təqdim olunur.
25. Bu Standartın ilk dəfə tətbiq edildiyi dövrün başlanğıcında, mülkiyyətçilərin kapitalının komponentləri, bölüşdürülməmiş mənfəət və yenidən qiymətləndirmə üzrə ehtiyat istisna olmaqla, bu komponentlərin qoyulduğu və ya hər hansı digər yolla yarandığı müvafiq tarixlərdən ümumi qiymət indeksinin tətbiqi vasitəsilə yenidən təqdim olunur. Əvvəlki dövrlərdə yaranmış yenidən qiymətləndirmə üzrə hər hansı ehtiyat çıxarılır. Yenidən təqdim olunmuş bölüşdürülməmiş mənfəət yenidən təqdim olunan balans hesabatının bütün digər məbləğləri əsasında müəyyən edilir.
26. İlk dövrün sonunda və sonrakı dövrlərdə, kapitalın bütün komponentləri dövrün başlanğıcından və, əgər bu daha gec tarix olarsa, onların qoyulduğu tarixdən ümumi qiymət indeksinin tətbiqi vasitəsilə yenidən təqdim olunur. Dövr ərzində kapitalda baş verən dəyişikliklər "Kapitalda dəyişikliklər haqqında hesabat üzrə" 2 №-li MMUS-a uyğun olaraq açıqlanır.

Mənfəət və zərər haqqında hesabat

27. Bu Standart mənfəət və zərər haqqında hesabatda bütün maddələrin hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə əks etdirilməsini tələb edir. Beləliklə, bütün məbləğlər gəlir və ya xərc maddəsinin maliyyə hesabatlarına ilkin olaraq yazıldığı tarixdən sonra ümumi qiymət indeksində baş verən dəyişikliklərin tətbiqi vasitəsilə yenidən təqdim olunmalıdır.

Xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və zərər

28. İnflyasiya zamanı, pul aktivləri pul öhdəliklərindən artıq olan müəssisə alıcılıq qabiliyyətini itirir, pul öhdəlikləri pul aktivlərindən artıq olan müəssisə isə aktiv və öhdəliklərin qiymət səviyyəsinə bağlı olmadığı dərəcədə alıcılıq qabiliyyətini yüksəldir. Xalis monetar maddələr üzrə bu mənfəət və ya zərər qeyri-monetar maddələrin, kapital və mənfəət və zərər haqqında hesabatın maddələrinin yenidən təqdim olunmasından və indeksə bağlı aktiv və öhdəliklərə düzəlişlərdən yaranan fərq kimi müəyyən edilə bilər. Mənfəət və ya zərər, ümumi qiymət indeksində dəyişikliklərin dövr ərzində pul aktivləri ilə pul öhdəlikləri fərqinin orta çəkili məbləğinə tətbiqi vasitəsilə qiymətləndirilə bilər.
29. Xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və ya zərər xalis mənfəətə daxil edilir. Razılaşmaya əsasən qiymət dəyişikliklərinə bağlı olan aktiv və öhdəlik məbləğlərinə 13-cü maddəyə uyğun olaraq edilən düzəlişlər xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və ya zərəyə qarşı hesaba alınır. Faiz gəlirləri və xərcləri və investisiya olunan və ya borc alınan vəsaitlərlə əlaqədar məzənnə fərqləri kimi mənfəət və zərər haqqında hesabatın digər maddələri həmçinin xalis pul maddələri ilə assosiasiya edilir. Baxmayaraq ki, belə maddələr ayrıca açıqlanır, onları xalis monetar maddələr üzrə mənfəət və ya zərər ilə birlikdə mənfəət və zərər haqqında hesabatda göstərmək faydalı ola bilər.

Vergilər

30. Bu Standarta uyğun olaraq maliyyə hesabatlarının yenidən təqdim olunması fərdi aktiv və öhdəliklərin balans dəyəri və onların vergi tutulan əsası arasında fərqlərin yaranmasına səbəb ola bilər. Bu fərqlər *"Cari mənfəət vergisi üzrə"* 3 №-li və *"Təxirə salınmış mənfəət vergisi üzrə"* 4 №-li MMUS-lara uyğun olaraq uçota alınır.

Pul vəsaitləri haqqında hesabat

31. Bu Standart pul vəsaitlərinin hərəkəti haqqında hesabatda bütün maddələrin hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə əks olunmasını tələb edir.

Müvafiq rəqəmlər

32. Əvvəlki hesabat dövrü üzrə müvafiq rəqəmlər, onların ilkin dəyər və ya cari dəyərə əsaslanmasından asılı olmayaraq, birləşdirilmiş (konsolid edilmiş) maliyyə hesabatları hesabat dövrünün sonunda qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə təqdim olunacaq şəkildə, ümumi qiymət indeksi tətbiq olunmaqla yenidən təqdim olunur. Daha erkən dövrlər üzrə açıqlanan məlumatlar həmçinin hesabat dövrünün sonunda qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə təqdim olunur. Müqayisəli məbləğlərin başqa təqdimat valyutasında əks etdirilməsi məqsədilə *"Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin uçotu üzrə"* 22 №-li MMUS tətbiq olunur.

Birləşdirilmiş (konsolid edilmiş) maliyyə hesabatları

33. Maliyyə hesabatlarını hiperinflasiya şəraitində olan ölkənin valyutasında təqdim edən əsas müəssisə həmçinin hiperinflasiya şəraitində olan ölkənin valyutasında hesabat verən törəmə müəssisələrə malik ola bilər. Belə törəmə müəssisələrin maliyyə hesabatları, əsas müəssisənin birləşdirilmiş (konsolid edilmiş) maliyyə hesabatlarına daxil edilməkdən əvvəl, valyutasında hesabat verdiyi ölkənin ümumi qiymət indeksi tətbiq olunmaqla yenidən təqdim olunmalıdır. Bu törəmə müəssisə xarici müəssisə olduqda, onun yenidən təqdim olunmuş maliyyə hesabatları hesabat dövrünün sonuna olan məzənnəyə əsasən konvertasiya olunur. Hiperinflasiya şəraitində olan ölkənin valyutasında təqdim edilməyən törəmə müəssisələrin maliyyə hesabatları *"Xarici valyuta məzənnələrində dəyişikliklərin uçotu üzrə"* 22 №-li MMUS-a uyğun olaraq işlənir.
34. Müxtəlif hesabat tarixlərinə hazırlanan maliyyə hesabatları birləşdirildikdə, həm monetar, həm də qeyri-monetar maddələr, birləşdirilmiş (konsolid edilmiş) maliyyə hesabatlarının tərtib olunduğu tarixə qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidlərinə keçirilməlidir.

Ümumi qiymət indeksinin seçilməsi və istifadəsi

35. Maliyyə hesabatlarının bu Standarta uyğun olaraq yenidən təqdim olunması ümumi alıcılıq qabiliyyətində dəyişiklikləri əks etdirən ümumi qiymət indeksinin istifadə olunmasını tələb edir. Eyni ölkənin valyutasında hesabat verən bütün müəssisələrin eyni qiymət indeksini tətbiq etməsi yaxşı olardı.

Hiperinflasiya şəraitindən çıxan iqtisadiyyat

36. İqtisadiyyat hiperinflasiya şəraitindən çıxdıqda və müəssisə bu Standarta uyğun olaraq tərtib olunmuş maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını və təqdimatını dayandırdıqda, əvvəlki hesabat dövrünün sonuna qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə əks olunan məbləğləri sonrakı maliyyə hesabatlarında balans məbləğləri üçün əsas kimi istifadə etməlidir.

Məlumatın açıqlanması

37. Aşağıdakı məlumatlar açıqlanmalıdır:

- (a) maliyyə hesabatlarının və əvvəlki dövrlər üzrə müvafiq rəqəmlərin, əməliyyat valyutasının ümumi alıcılıq qabiliyyətində dəyişikliklər nəzərə alınmaqla, yenidən hesablandığı və beləliklə hesabat tarixində qüvvədə olan qiymətləndirmə vahidləri ilə təqdim olunduğu faktı; və
- (b) hesabat tarixində qiymət indeksinin adını və səviyyəsini və cari və əvvəlki hesabat dövrləri ərzində indeksdə baş verən dəyişikliklər.

Qüvvəyə minmə tarixi

38. Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin müvafiq nömrəli əmri ilə qüvvəyə minir.

ƏLAVƏ 1

“Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları” adlı 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı ilə müqayisə

“Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları üzrə” Kommersiya Təşkilatları üçün 30 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı əsasən “Hiperinflyasiya şəraitində maliyyə hesabatları” adlı 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartından (2006-cı ilin redaksiyası) götürülmüşdür. Bu Standartlar arasında başlıca fərqlər aşağıdakılardır

- 30 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartı ilə 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartı arasında əhəmiyyətli fərqlər mövcud deyildir
- 1-ci maddədə verilmiş ümumi müddəalar 30 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartını “Mühasibat uçotu haqqında” qanun ilə əlaqələndirmək üçün əlavə edilmişdir
- 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartında Milli Mühasibat Uçotu Standartının 2-ci maddəsinə (Məqsəd) ekvivalent maddə yoxdur. Bu maddə, bütün digər MMUS-ların strukturuna uyğunluğu təmin etmək üçün əlavə olunmuşdur.
- 3-cü və 4-cü maddələr, “Mühasibat uçotu haqqında” qanunda göstəriləndiyi kimi, həmin standartı tətbiq etməli olan müəssisələri müəyyən edir
- 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartına bir sıra şərhədiçi misallar, şərhələr və təqdimatlar daxildir. Müəyyən edilmiş siyasətə uyğun olaraq, bu cür misal və şərhələr 30 №-li Milli Mühasibat Uçotu Standartda deyil, Şərhələr sənədində əhatə olunur
- 29 №-li Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartının bəzi maddələrinin İngilis dili sadələşdirilmişdir.